

ЗА ЖИВОТНИТЕ И ХОРАТА (ЛИНГВОКУЛТУРОЛОГИЧЕН ПОГЛЕД ВЪРХУ СРЪБСКАТА И ХЪРВАТСКАТА ФРАЗЕОЛОГИЯ)

Мартин Стефанов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Настоящата студия анализира фразеологичните единици с компонент съществително име, назоваващо животно (или част от тялото на животно), в чиято изходна структура се изразява вид интеракция между човек и съответното животно. В текста към фразеологичния материал се подхожда от лингвокултурологична гледна точка, като в зависимост от значението на изходната структура са обособени 8 тематични групи. Изборът на този подход е мотивиран от схващането, че културно значима информация могат да носят всички компоненти на изходната структура на фразеологичните единици, които разкриват отношението на човека към животните.

Ключови думи: хърватски език; сръбски език; фразеология; лингвокултурология

Увод

Фразеологията привлича вниманието на изследователите със закодираната в себе си информация за особеностите на културата на отделните народи. Така например лексикалният състав на фразеологичните единици (под формата на завишен брой примери) показва кои реалии са значими за носителите на определен език. В този смисъл поради хилядолетното взаимно съжителство на хората с домашните животни и досега им с диви животни фразеологичните единици (ФЕ) с компонент название на животно са едни от най-често срещаните (наред с ФЕ с компонент соматизъм, название на метеорологично явление и др.). Сред тях обаче също може да се направи допълнителна класификация и да се установи кои названия на животни се явяват изразители на определени културологични концепти, а тази информация позволява да се изведат заключения за познавателните механизми на определено общество.

Особено подходящи за това са устойчивите сравнения, които с относително стабилната си структура са много подходящи изразители на различни стереотипи за отделни животни, отразяващи перцепцията на представителите на

дадената общност за тях, предавана през поколенията. Сравненията с различни животни – домашни, диви, птици, насекоми, влечуги, земноводни – се явяват хиперболизирани изразители на отделни физически и психически качества и способности. В същото време, използването на названието за определено животно с цел назоваване на тъкмо такава хиперболизирана характеристика означава, че вследствие на взаимното битие с даденото животно представителите на общността са развили стереотипна представа за него, която се предава през вековете.

Така въз основа на примери от типа *brz kao zec, jak kao bik, lukav kao lisica, gladan kao vuk, marljiv kao pčela, krotak kao ovca* и т.н. можем да съдим, че носителите на дадения език (в случая сръбски или хърватски) имат определени утвърдени и предаващи се през поколенията възприятия за всяко едно от споменатите животни – положително или отрицателно (закът е бърз, бикът е здрав, лисицата е хитра, вълкът има голям апетит, пчелата е работлива, овцата е кротка). Важно е да се отбележи, че сред ФЕ с компонент съществително, което денотира животно¹, означаващи човешки качества, подчертано преобладават онези с негативно значение, което означава, че използваните в тях названия за животни са негативно конотирани (Vidović Bolt 2014). Достатъчно е да се погледнат ФЕ с лексемата *pas* (куче), но не само.

Срв.: *Crknuti kao pas* (Matešić 1982, p. 56)², *Gladan kao pas* (Matešić 1982, p. 453), *Mučiti se kao pas* (Matešić 1982, p. 454), *Puzati (puziti) kao pas* (Matešić 1982, p. 454), *Trpjeti kao pas* (Matešić 1982, p. 454), *Umrijeti kao pas* (Matešić 1982, p. 454), *Živjeti kao pas* (Matešić 1982, p. 454), *Gladan, lažljiv, lijen, ljubomoran, ljut/bijesan, mršav, nervozan, ružan, sam, umoran, vjeran, zaljubljen, žedan, zavidan kao pas* (Vidović Bolt i dr. 2017, pp. 130 – 134) и т.н.

Срв. също: *Lukav kao zmija (lisica)* (Matešić 1982, p. 321), *Mučiti se kao stoka* (Matešić 1982, p. 648), *Tegliti kao vol* (Matešić 1982, p. 690), *Pujan kao свиња* (Otašević 2007, p. 496), *Смрдети (воњати, заударати) као твор* (Otašević 2007, p. 516), *Vuče se kao staro kljuse* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 60), *Spustiti se do životinje* (Matešić 1982, p. 629) (!) и т.н.

Както се вижда от приведените примери, съществителното *pas* (куче) е подчертано негативно конотирано, въпреки общоприетото схващане, че кучето е „най-добрият приятел на човека“. Така например за носителите на сръбския и хърватския език еднакво тежко е да *живееш* и да *умреш* като куче, тъй като кучето обикновено *страда* и *търпи*, *гладно* е и *уморено*.

С негативна конотация се отличават и редица други названия на животни според стереотипните за тях модел на поведение, умствени или физически качества – напр. *svinja, kokoš, svraka* и т.н. (Vidović Bolt 2014)³. От приведените във втората група примери също така личи и фиксираната във фразеологията липса на емпатия към стари и болни животни, а като своеобразно обобщение за отношението на човека към животните служи последната ФЕ, която не-

двусмислено сочи, че позициите на човек и животно се разглеждат в рамките на метафоричната пространствена опозиция *горе* : *долу* с добре изразена йерархична натовареност. В нейните рамки функционира схващането за човека като по-висше създание от животните, базирано, разбира се, върху антропоцентричната представа за света.

Дълбочината на тези фиксирани в езика (и следователно в културата) стереотипи се потвърждава и от вторичните значения, които отделни названия на животни развиват. Детайлен анализ на този въпрос може да се види в монографията на Слободан Новокмет *Називи животниња у српском језику. Семантичка и лингвокултуролошка анализа* (2020), където в отделни раздели, отнасящи се до вторичните семантични реализации на тази лексика, назоваващи физически и психически характеристики на човека, могат да се открият тенденции по отношение на това кои названия на животни имат преобладаващо положителна и кои – преобладаващо отрицателна конотация. Последното уточнение е важно с оглед на факта, че отделни названия на животни в различни контексти могат да имат както положително, така и отрицателно значение в зависимост от физическата и психическата характеристика, която се поставя във фокуса на вниманието, както и в зависимост от пола на квалифицираното лице.

Така например носители на положителни физически характеристики за мъже са следните названия: *бик, ждребац, детлић, лав, тигар, пастув* и др., докато за жена са: *вучица, ждребица, кошута, кокица, лабуд, мачка, лавица* и др. Разбира се, има и примери, които са полово неутрални: *веверица, видра, змај* (Novokmet 2020, pp. 176 – 178). Показателен, сам по себе си, е фактът, че названията за животни, назоваващи нежелани физически характеристики, се разглеждат на повече от два пъти повече страници в текста (Novokmet 2020, pp. 187 – 193). Те много по-често са полово неутрални, а има дори такива, които се отнасят за деца – срв. малък брой примери без допълнителна конкретизация на половата маркираност: *ајкула, ахтапод, бумбар, вук, вучица, глиста, гуштер, дабар, дропља, жабац, змија, јарац, квочка, кљусина, коњ, крава, крмак, крмача, мајмун, мајмуница, медвед, мечка, мрав, наочарка, носорог, пас, патак, пиленце, прасац, пуж, ракун, рода, слон, слоница, црв* и др.

При положителните и нежеланите психически характеристики също се наблюдава изразена диспропорция в полза на вторите – докато положителните се разглеждат на страници 204 – 208, то вторите – на страници 214 – 237. Също така трябва да се отбележи, че при тях половата маркираност е значително по-слаба. Срв. някои примери, които назовават положителни характеристики: *вук, кичмењак, лав, орао, соко, тигар, кртица, пчела, црв, јагње, овца, звер, лав, лавица, видра, зверка* (Novokmet 2020, pp. 204 – 208). Срв. една малка част от примерите, които назовават нежелани характеристики: *аждаја, ајкула, гуја, звер, змија, куја, куче, кучка, пас, скот, буба, гмаз, гњида, пуж,*

мрмот, мрцина, мула, пацов, амеба, кобила, бескичмењак, јастреб, лешинар, тигар, ваш, гмаз, веверица, глиста, јазавац, гусеница, крпељ, лисац, лисица, магарац, мазга, ован, пијавица, беиштија (Novokmet 2020, pp. 214 – 237).

От представените дотук наблюдения и примери се вижда, че отношението на човека към животните, така както е фиксирано във фразеологията и във вторичните значения на названията на животни в сръбския и хърватския език, далеч не е толкова еднозначно, като особено по отношение на втората група примери значение имат контекстът и денотатът. От приведения материал обаче се откроява ясно практиката за подчертано негативно отношение към животните.

Тези силно изразени негативни характеристики личат и от определенията, които се използват към названията за животни във фразеологията – съгласувани или несъгласувани: *ćorav, pokisao, gluh (gluv), jalov, prebijen, usran, star, mrtav, očerupan, bez glave, na sindžiru, žrtveni, pokusni*. В огромната си част те рисуват подчертано гротескна и девиантна картина на животинския свят, която отразява принципно негативното или несъстрадателно отношение на човека към животните, като трябва да се отбележи, че в някои от тях негативното определение е резултат тъкмо от човешка дейност⁴ – *izgledati/osjećati se kao prebijena mačka, pokusni kunić, napraviti od čega medvj(j)eda na sindžiru, očerupana kokoš, žrtveno janje*. В същото време, примерите с положителна или неутрална денотация са значително по-малко. Част от тях също имат религиозна първооснова или са внесени от чужди култури, или пък положителната семантика е базирана върху ползите за човека – *paradni konj*.

Подход и методология

В настоящия текст се придържам към традиционното схващане за ФЕ като „установена в даден речев колектив свръхсловна, относително устойчива речникова единица, която има сложна (на словосъчетание или на изречение) и разделно оформена структура. Като възпроизводима единица тя се характеризира с единно, цялостно значение, получено в резултат от семантична трансформация между компонентите като цяло. В езика изпълнява номинативно-характеризираща и експресивна функция“ (Nedkova 2014, p. 304). Приемам обаче схващането, че понякога експресивността може да бъде заключена в самото значение и е свързана с различни фактори – напр. интензивността на означеното, неговата парадоксалност, нереалност, преувеличеност и т.н. (Vatov 2002, p. 8).

Макар основният културно значим компонент в АФЕ да са названията на животни, според мен заложеното в значението на изходната структура на ФЕ съдържание също се явява носител на културно значима информация. С други думи, не само названията на животни във ФЕ могат да бъдат носител на културна информация, но и останалите компоненти на ФЕ. Това е така, защото

техният избор е мотивиран от определени аспекти в семантиката на названието на животно, които имат важна роля в концептуализирането на съответното животно в дадената езикова общност (Štrbac, Štasni 2023, p. 84). Освен това с тяхна помощ се създава цялостният образ, който обаче, за да бъде обективизиран и за да се разбере, отразява базови, възприети от носителите на съответната култура ситуации, взаимоотношения и т.н.

В изследването ще се фокусирам върху изходната структура на ФЕ с компонент название на животно, в чието непреосмислено значение в изходната структура се означава интеракция между човек и животно и(ли) се изразява отношение на човека към съответното животно. Изходната хипотеза е, че в съответствие с теорията за *The Great Chain of Being* (Lakoff, Turner 1989), материалът ще предостави много примери, в които животните се възприемат най-вече чрез ползите им за хората. Също така предполагам, че ще се открият и примерите с предимно или подчертано негативно отношение на човек към животните. Втората предпоставка се базира на фразеологични изследвания за различни славянски езици, в които се констатира негативна конотация при редица названия на животни според стереотипните за тях модел на поведение, умствени или физически качества (срв. за хърватски – Vidović Bolt 2014, за български и полски – Denčeva 2013, p. 297, за български, сръбски и руски – Nedkova 2010, p. 84, за български и словашки – Konstantinova 2011, pp. 114 – 119).

За целта на изследването въз основа на изходната структура и изразеното в нея възприятие за животните са обособени следните тематични групи: 1. животните като обекти, 2. животните под контрола на човека, 3. животните в служба на хората, 4. прояви на насилие, агресия, жестокост над животните, 5. положително отношение към животните, 6. неутрално за животното и човека действие, 7. отрицателно за човека взаимодействие с животно, 8. ФЕ с компонент части на тялото на животно.

Анализираният материал е ексцерпиран от няколко фразеологични речника – *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (Matešić 1982), *Малу српски фразеолошки речник* (Otašević 2007) и *Hrvatski rječnik animalističkih frazema* (Vidović Bolt i dr. 2017). В заключителната част на текста, където се прави диахронен преглед на въпроса, е използван материал от статията на Лилиана Коленич *Animalistički frazemi u starim hrvatskim tekstovima i u suvremenom hrvatskom književnom jeziku* (Kolenić 2014) и от речника на Вук Караджич *Lexicon serbico-germanico-latinum* (Karadschitsch 1852).

Животните като обекти

Съдейки по засвидетелстваните примери, един от главните механизми за концептуализация на животните в изходната структура на ФЕ е чрез метафоричен пренос, който прави възможно схващането им като обекти – със или без някаква конкретна цел. Тези обекти, от своя страна, могат да се придобиват,

както и да се „държат“, докато са необходими. В някои примери самите локации на притежанието също са метафорични – често части на човешкото тяло, което, само по себе си, е показателно – т.е. притежанието е с толкова висока степен, че в известен смисъл животните се превръщат в част от тялото на човека.

Срв.: *Imati bubu (bube, bubice) u glavi* (Matešić 1982, p. 138), *Imati muhe (mušice) u glavi* (Matešić 1982, p. 139), *I mi konja za trku imamo* (Matešić 1982, p. 191), *Imati mrenu na očima* (Matešić 1982, p. 192), *Imati svoje mušice* (Matešić 1982, p. 193), *Imati štalicu i kravicu* (Matešić 1982, p. 276), *Nemati ni kučeta ni mačeta* (Matešić 1982, p. 293), *Имату црва/црве у стражњици* (Otašević 2007, p. 213), *Имату црва у глави* (Otašević 2007, p. 213), *Imati ćuha u glavi* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 36), *Imati guju u džepu (novčaniku)* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 46), *Imati kobru u džepu (na/u novčaniku)* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 62), *Imati (osjetiti/osjećati) leptire u trbuhu/želucu* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 92), *Držati magarca dok ne dođe konj* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 66).

Сред ексцерпираните примери има и ФЕ с глаголен компонент със значение ‘даване’, ‘купуване’, ‘получаване’, ‘замяна’ и т.н. Тези обекти на притежание, от своя страна, могат също да се получават или купуват (дори „на сляпо“), да се дават, заменят или просто подмятат, т.е. да се разполага с тях (повече за това – по-нататък).

Срв.: *Dobiti vrapca* (Matešić 1982, p. 97), *Podmetati/podmetnuti (poturiti) komu u gnijezdo kukavičje (kukavičko) jaje* (Matešić 1982, p. 158), *Podmetnuti (podvaliti) komu čavče pod goluba* (Matešić 1982, p. 161), *Dati koku za jaje* (Matešić 1982, p. 209), *Kupiti/kupovati (uzeti/ uzimati) mačka (mačku) u vreći (džaku, mijehu)* (Matešić 1982, p. 299)⁵, *Pustiti komu buhu (бубу, бую) u uho (уво, главу)* (Matešić 1982, p. 542) (Otašević 2007, p. 45), *Дати бика за мачку (мачка)* (Otašević 2007, p. 16), *Мењати кога/шта као Циганин коње* (Otašević 2007, p. 252), *Podmetnuti /podmetati crva u jabuci komu* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 34), *Podmetati/podmetnuti (podvaliti/podvaljivati) zmijsko jaje komu* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 52).

Како беше отбелязано горе, според едно от основните схващания за животните, фиксирано в изходната структура на ФЕ, бидейки обекти и предмет на притежание, с тях може да се разполага по всевъзможни начини – т.е. да се ползват за забавление или дори за физически невъзможни дейности – като прокарването на камила през иглени уши например.

Срв.: *Objesiti što mačku o/na/za rep* (Matešić 1982, p. 326), *Veži ti to mačku o/za rep* (Matešić 1982, p. 326), *Проденути (провући) камилу кроз иглене уши* (Otašević 2007, p. 239), *Проденути (провући) камилу кроз ушију игле* (Otašević 2007, p. 239).

Особено проявление на този феномен, застъпено в изходната структура на редица примери, е възможността човек да трансформира един вид жи-

вотно в друг – обикновено от някое малко в някое голямо, от насекомо – в бозайник. Макар зад тази структура на ФЕ да стои хиперболизиране на човешка дейност, те свидетелстват за практически неограничения контрол, който хората смятат, че имат на животните, регистриран в цяла поредица от примери.

Срв.: *Činiti od/iz buhe (muhe) slona (konja, medvjeda, vola)* (Matešić 1982, p. 65), *Praviti/napraviti (stvoriti) od komarca magarca (slona)* (Matešić 1982, p. 253), *Praviti (činiti, graditi) od muhe konja* (Matešić 1982, p. 257), *Praviti/napraviti magarcem koga* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 103), *Praviti/napraviti (raditi) magarca od koga* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 104), *Praviti/napraviti majmuna od koga* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 106).

В ексцерпирания материал бяха засвидетелствани и ФЕ с изходна структура, в която животните се представят като обекти, върху които се локализира човекът. В преосмисленото си значение тези примери са маркери за благосъстояние и обществено положение, като по този начин се явяват репрезентация на функциониращите в човешката концептуална система метафорични йерархични структури.

Срв.: *Pasti/spasti (cuħu, doħu) s konja na magarca (осла, товапа)* (Matešić 1982, p. 257) (Otašević 2007, p. 137), *Pasti/spasti s vola na magarca* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 104).

Животните под контрола на човека

Както беше отбелязано горе, в съответствие със съществуващата антропоцентрична презумпция за доминиращата позиция на човека спрямо животните е възприемането им като обекти и предмет на притежание, а следващата манифестация на това е упражняването на контрол върху тях, което е добре засвидетелствано в изходната структура на ФЕ. Особено ясно личи от АФЕ с компонент лексемата *lanac* (верига/каишка) и *uzde* (юзди). И двете съществителни традиционно се свързват с бита на животните, като при първото това дори е експлицирано в примерите – със съществителното *pas* (куче), докато при второто не е, но връзката с упражняването на контрол над впрегатните животни е имплицитна.

Срв.: *Kao pas na lancu* (Matešić 1982, p. 303), *Kao kuja puštena s lanca* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 84), *Kao pas pušten s lanca* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 89), *Kao pas na lancu* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 89), *Pustiti s lanca* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 89);

Срв.: *Držati koga/što na uzdi* (Matešić 1982, p. 729), *Držati uzde i bič /u rukama/* (Matešić 1982, p. 729), *Držati uzde u /svojim/ rukama* (Matešić 1982, p. 729), *Prigrabiti uzde u /svoje/ ruke* (Matešić 1982, p. 729), *Pritegnuti/popritegnuti (prikratiti) komu uzde* (Matešić 1982, p. 729), *Pustiti s uzda* (Matešić 1982, p. 729), *Pustiti/puštati komu uzde* (Matešić 1982, p. 729).

Отново в съответствие със схващането, че животните са по-нисши и неинтелигентни същества, за които някой трябва да се грижи, се явяват и примерите, в които това е експлицирано. Интересното е, че съществуват и немалко иронични примери, в чиято изходна структура пък на едно животно човекът поверява друго животно или друга част от стопанството. И двата типа ФЕ обаче потвърждават разбирането, че животните се нуждаят от контрол или позволение за действията си, а човекът, в ролята си на господар, го дава.

Срв.: *Ne dati komu ni ovce pasti* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 124), *Ne dati komu ni guske pasti* (Matešić 1982, p. 177), *Dati komu da čuva janjce* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 52), *Nije netko s kim koze (ovce, svinje) čuvao (pasao)* (Matešić 1982, p. 73), *Nismo zajedno (skupa) ovce (koze, svinje) čuvali (pasli)* (Matešić 1982, p. 73) (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 124);

Срв.: *Dati jarcu (kozi) da čuva kupus* (Matešić 1982, p. 73), *Dati vuku kozliće čuvati (pasti)* (Matešić 1982, p. 73), *Povjeriti ovce vuku* (Matešić 1982, p. 440), *Postaviti vuka za pastira* (Matešić 1982, p. 499), *Dati vuku da čuva ovce* (Vidović Bolt et al. 2017, p. 123).

В съответствие със схващането за упражняване на контрол над животните са и примерите, в които те могат да бъдат пускани (дори екзотичните животни), да получават позволение да пребивават някъде, но също така и да бъдат гонени и пропъждани, включително по най-невероятни начини (например през комина).

Срв.: *Pustiti jarca u bašču* (Matešić 1982, p. 211), *Tjerati/istjerati komu bubice (mušice) iz glave* (Matešić 1982, p. 150), *Tjerati (protjerati) kera* (Matešić 1982, p. 236), *Pustiti/pušati crvenoga pijetla na/pod krov* (Matešić 1982, p. 466), *Истепувати мачку кроз димњак* (Otašević 2007, p. 287), *Pustiti goluba* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 42), *Pustiti kobru* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 62)⁶.

ФЕ с компонент лексемата *муцуна*, макар и да не се отнасят задължително за животни (всъщност най-често не), произлизат от контекст, в който се отнасят за животни, и по глаголите, с които се използват, може да се съди за това как човек принципно възприема животните и конкретно тази част от тялото им.

Срв.: *Staviti/stavljati brnjicu (lokot) na gubicu komu* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 45), *Začepiti (zavezati) gubicu komu* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 45).

Животните в служба на хората

Освен като обекти на притежание, които като резултат от това биват контролирани, буквалният прочит на ФЕ потвърждава и разбирането (както и практиката) животните да бъдат използвани за различни нужди на човека. На първо място, тук ще спомена използването им за храна.

Срв.: *Lete komu pečeni golubovi u usta* (Matešić 1982, p. 161), *Pečeni golubovi padaju s neba* (Matešić 1982, p. 161), *Gutati/progutati žabu* (Matešić 1982, p. 178), *Pečene ševe lete komu u usta* (Matešić 1982, p. 458), *Pečene ševe padaju s neba*

(Matešić 1982, p. 458), *Spremiti/spremati (praviti) (zpadumu, cehu) ražanj, a zec u šumi* (Matešić 1982, p. 563) (Otašević 2007, p. 425), *Najesti se lude krave/ludih krava* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 77), *Pečeni pilići padaju u usta komu* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 146), *Toviti (gojiti) prase uoči Božića* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 150), *Uhvatiti (uloviti) krupnu (veliku) ribu (zeca)* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 190), *I vola bi pojeo* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 193).

Също така чести и разнообразни за примерите с компонент, означаващ използването на животните за други цели – например стригане и доене. Заслужава внимание фактът, че във втория тип примери много често присъства хиперболизация на този стремеж у човека, изразен под формата на желанието му да издои животни, които принципно не се доят или не могат да бъдат доени (виж примерите с птичето мляко и доенето на бикове и котки).

Срв.: *Musti jarca u (над) rešeto* (Matešić 1982, p. 211) (Otašević 2007, p. 229), *Krava muzara* (Matešić 1982, p. 275), *I mačku bi pomuzao* (Matešić 1982, p. 326), *Tražiti od ptice mlijeka*⁷ (Matešić 1982, p. 346), *I bika bi netko pomuzao* (Matešić 1982, p. M 493), *Tražiti ptičjega mlijeka* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 155), *Ne fali (manjka, nedostaje) ni ptičjega mlijeka* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 155);

Срв.: *Strići svoje ovce* (JM 440), *Ovca za šišanje* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 125), *Strići svoje ovčice* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 126).

В изходната структура на ФЕ животните се използват също така за придвижване или работа, което налага впрягането и подковаването им (дори на мъртви животни). Сред вторите ФЕ също има примери за хиперболизация на стремежа на човека да подковава (срв. примера с буболечката).

Срв.: *Doći na bijelom konju* (Matešić 1982, p. 99), *Biti na konju* (Matešić 1982, p. 257), *Osjećati se /kao/ na konju* (Matešić 1982, p. 257), *Potkivati konja* (Matešić 1982, p. 257), *Potkivati lipsala konja* (Matešić 1982, p. 502), *Upregnuti konja za šarage* (Matešić 1982, p. 258), *Умети потковати бубу на леду* (Otašević 2007, p. 46), *Бацнути се коњу на рамена* (Otašević 2007, p. 252).

Прояви на насилие, агресия, жестокост над животните

Убедителен превес в ексцерпирания материал имат ФЕ с компонент глагол, означаващ агресивно, насилствено или жестоко действие над животно (или въобще неблагоприятно за животно действие). Тези примери също така са и разнообразни, а в определени случаи свидетелстват за липса на милост в извършването на действията. Обекти на агресия в изходната структура на тези ФЕ са най-различни животни – различни домашни, диви, насекоми, влечуги, земноводни. Сред тях се открояват с честотност ФЕ с компонент куче (*pas*) и котка (*mačka*). Представянето на примерите ще започна с онези, които означават ‘бой’, ‘побой’ (понякога дори над изнемошляло или мъртво животно). Заслужава внимание фактът, че при ФЕ от тази група чрез сравнението всъщност се изразява висока степен/интензитет/жестокост на споменатото действие.

Срв.: *Biti (prebiti, mlatiti, tući) koga kao vola u kupusu* (Matešić 1982, p. 26), *Šibati konja* (Matešić 1982, p. 257), *Šibati lipsala konja* (Matešić 1982, p. 258), *Prebiti (pretući) koga kao mačku* (Matešić 1982, p. 513), *Dati (opaliti, raspaliti, zviznuti) po gubici/preko gubice komu/koga* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 44), *Dati (opaliti, raspaliti, zviznuti) po labrnji/preko labrnje komu/koga* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 87), *Dati (opaliti, raspaliti, zviznuti) po njušci/preko njuške komu/koga* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 120), *Prebiti (pretući) kao mačka koga* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 102), *Mlatiti (šamarati) mrtvoga magarca* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 103), *Udarati majmuna* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 107), *Naviknuti (naučiti se) kao magare na batine* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 105), *Istući (pretući, prebiti) kao psa koga* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 130).

Чести са също така примерите, в чиято изходна структура животни от различен вид и клас биват убивани, понякога по разнообразни начини, а друг път дори с проява на жестокост. ФЕ, базирани на сравнения, както и в горната група, означават по-висока степен на жестокост или по-малка степен (по-точно нулева) на угризение. Така например животните, чието убийство не буди никакво угризение според фразеологията, са: *кучето, котката, заекът, пиленето, врабчето и змията*.

Срв.: *Trijebiti buhe* (Matešić 1982, p. 48), *Dotući koga kao pseto* (Matešić 1982, p. 102), *Jednim udarcem ubiti dvije muhe (dva zeca)* (Matešić 1982, p. 107), *Ići kao janje na klanje* (Matešić 1982, p. 211), *Ići kao stoka na klaonicu (клаоницу)* (Matešić 1982, p. 239) (Otašević 2007, p. 244), *Ubiti koga kao psa* (Matešić 1982, p. 454), *Ubiti (zaklati) masnu patku* (Matešić 1982, p. 457), *Zaklati koga kao pile* (Matešić 1982, p. 467), *Smrskati (zgnječiti) komu glavu kao zmiji* (Matešić 1982, p. 622), *Zaklati koga kao vrapca* (Matešić 1982, p. 753), *Zaklati kao pile koga* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 145), *Skviči tko kao prase kad ga kolju* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 150), *Ubiti kao skota* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 171), *Ubiti (upucati) kao zeca* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 202), *Smrskati (zgnječiti) komu glavu kao zmiji* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 205), *Rastrgati kao žabu* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 210), *Ubiti (zatući) koga kao bijesno pseto* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 151).

Сред ФЕ също така има редица примери с изходна структура, която е показателна с проявата на „изобретателност“ от страна на човека в начините, по които вреди на животните. Действията в част от тях предполагаемо са продиктувани от цели, свързани с използването на части от животните или на целите животни – например *ловене (ловуване), дране и скубане*. По-голямата част представят целенасочени действия за малтретиране, а само в редки случаи – инцидентни такива прояви. В преосмисленото си значение някои примери са хиперболизирани или иронични, но по същество, свидетелстват за реални действия над животни.

Срв.: *Derati istu (staru, svoju) kozu* (Matešić 1982, p. 87), *Derati kurjaka dok je vruć* (Matešić 1982, p. 87), *Derati svoga jarca* (Matešić 1982, p. 87), *Očerupati*

kao kokoš (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 64), *Pustiti pijetlu krv* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 145), *Skresati (potkresati, podsjeći) rogove komu* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 166), *Slomiti rogove komu* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 166);

Срв.: *Goniti koga kao pseto* (Matešić 1982, p. 161), *Loviti muhe* (Matešić 1982, p. 319), *Postupati s kim kao s psom* (Matešić 1982, p. 454), *Teramu zeća* (Otašević 2007, p. 188), *Tjerati lisicu, a istjerati vuka* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 95), *Tjerati kao psa* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 133), *Uloviti (uhvatiti) zeca* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 202);

Срв.: *Izvući mačku rep* (Matešić 1982, p. 207), *Gnjaviti mačiće* (Matešić 1982, p. 326), *Povući mačka za rep* (Matešić 1982, p. 505), *Povući šarova za rep* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 183);

Срв.: *Nagaziti na ježa* (Matešić 1982, p. 364), *Nagaziti zmiji na rep* (Matešić 1982, p. 364), *Stati zmiji na rep* (Matešić 1982, p. 567), *Stati zmiji na vrat* (Matešić 1982, p. 759), *Nagaziti na ježa* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 56), *Stati na žabu* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 210);

Срв.: *Nabasati (nagaziti) na ježa* (Matešić 1982, p. 222), *Šimpojumu муве* (Otašević 2007, p. 631), *Cijediti komarca, agutati devu* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 37), *Jebati ježa u leđa* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 56), *Vikati na koga kao na vola* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 194), *Plašiti vrane* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 195).

В крайна сметка, красноречиво говори фактът, че устойчивите сравнения, с които се изразява жестока или серийна смърт, съдържат названия за животни и сякаш резюмират изложението в последната част от текста: *Umirati (ginuti, padati) kao muhe* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 118), *Umrijeti (crknuti) kao pseto* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 151).

Положително отношение към животните

Сред ексцерпираните примери има изключително малко, чиято изходна структура представя интеракция между човек и животно, положителна за животното. Те съдържат предимно глаголи като *отглеждам, храня, поя* и подобни. Показателни и подчертано положителни са примерите с думата *jaje*, които денотират изключително внимателно отношение⁸. Вниманието заслужават също така ФЕ с думата *medvjed*, които отразяват реални практики и действия на природозащитници (понякога дори с конкретизираща локализация на природен парк). При други ФЕ обаче съществува разминаване между буквално и преосмислено значение.

Срв.: *Čuvati (gojiti, hraniti, nositi) guju (zmiju) na srcu (na prsima, u njedrima)* (Matešić 1982, p. 73), *Postupati s kim kao s prijesnim jajetom* (Matešić 1982, p. 210), *Uzdati se u se i u svoje kljuse* (Matešić 1982, p. 243), *Држаму (назуму) као jaje на длану* (Otašević 2007, p. 140), *Debeloj/tustoj guski rit/vrat mazati/mazat* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 48), *Promijeniti kanarincu vodu* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 57), *Ikupus spasiti i koze nahraniti* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 72), *Zaštićen kao medvjed*

(*na Plitvicama*) (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 109), *Zaštićen kao morska medvjedica* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 11).

Неутрално за животното и човека действие

ФЕ, които съдържат глагол, денотиращ интеракция с животно с неутрални за него последствия, също са значително по-малко от онези с негативна денотация. Тук попадат най-вече примери с глаголи за движение.

Срв.: *Doći mečki na rupu* (Matešić 1982, p. 99), *Dođe komu buba u glavu* (Matešić 1982, p. 99), *Ići s kokošima spavati (у кревет)* (Matešić 1982, p. 189) (Otašević 2007, p. 249), *S kokošima leći, s pijetlovima ustati* (Matešić 1982, p. 247).

Също така се срещат и разнообразни глаголи за перцепция, свързани с ‘глеждане’, ‘чуване’, ‘държане’ или друга подобна дейност, която засяга животно.

Срв.: *Druge bi komu ptice pjevale* (Matešić 1982, p. 104), *Držati vuka za uši* (Matešić 1982, p. 107), *Baciti biser(e) pred krmke (свиње)* (Matešić 1982, p. 281) (Otašević 2007, p. 496), *He videmu belu mачку* (Otašević 2007, p. 15) *Uхватити/hvatati (zgrabiti) bika za rogove* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 28), *Ne moći uhvatiti ni za rep ni za glavu* (Vidović Bolt et al. 2017, p. 160), *Ne moći uhvatiti ni za glavu ni za rep* (Vidović Bolt et al. 2017, p. 160), *Vidjeti bijele miševe* (Vidović Bolt et al. 2017, p. 111), *Mешати (сабирати, збирати) бабе и жабе* (Otašević 2007, p. 487), *Brojiti ovce* (Vidović Bolt et al. 2017, p. 123), *Brojiti ovčice* (Vidović Bolt et al. 2017, p. 126).

Интересна група образуват примерите, в чиято изходна структура интеракцията на човек с животно денотира липса на негативен ефект за животното. Тези примери се разглеждат тук, а не в предходния раздел, тъй като да не навредиш на живо същество, не е същото като да се отнесеш положително към него. С тях обаче в преосмисленото им значение се изразяват положителни човешки качества.

Срв.: *Ni mrava ne zgaziti* (Matešić 1982, p. 353), *Ne bi ni bubu (bube) zgazio* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 30), *I muhe se boji tko* (Vidović Bolt et al. 2017, p. 115).

Отрицателно за човека взаимодействие с животно

В ексцерпирания материал са регистрирани ограничен брой ФЕ с компонент, денотиращ негативни за човека последствия от интеракцията с животни. Част от тях отразяват първичен, ирационален човешки страх от определени опасни или по-силни животни като *змията*, *лъва*, *тигъра*.

Срв.: *Ići zmiji u grlo* (Matešić 1982, p. 170), *Kao da je koga guja ujela* (Matešić 1982, p. 176), *Kao da koga guje piju* (Matešić 1982, p. 176), *Kao da je guja za srce ujela (ugrizla) koga* (Vidović Bolt et al. 2017, p. 46), *Staviti/stavljati glavu lavu (tigru) u ralje* (Vidović Bolt et al. 2017, p. 91).

Друга група примери пък свидетелства за негативния опит на хората от съжителството или срещите им с отделни домашни животни, птици или насекоми.

Срв.: *Derati se kao da je komu krava stala na nogu* (Matešić 1982, p. 87), *Dirati/dirnuti (taknuti, pecnuti) u osinje (osje, stršljenovo) gnijezdo* (Matešić 1982, p. 90), *Nije koga pčela za jezik ujela* (Matešić 1982, p. 219), *Синула ала и врана на кога* (Otašević 2007, p. 3), *Дирати/дирнути у осинак* (Otašević 2007, p. 86), *Једу за црву* (Otašević 2007, p. 233), *Те су бухе ујedale* (Vidović Bolt i dr. 2017: 33), *Кокос (ptica, vrana) je komu pamet (mozak) pozobala* (Matešić 1982, p. 246) (Vidović Bolt et al. 2017, p. 148).

ФЕ с компонент част на тјелото на животно

Специфична и много показателна реализација на горните набљуденија са немалкото случаи на употреба на назвањата за части на тјелото на животни в изходната структура на ФЕ. На прво место, отово ще отбележа възприемането им като притежание⁹.

Срв.: *Imati ptičji (svračji, kokošji, pileći) mozak* (Matešić 1982, p. 192), *Imati zečje uši* (Matešić 1982, p. 193), *Imati zečje srce* (Matešić 1982, p. 193), *Imati zmijske noge* (Matešić 1982, p. 193).

Како с с самите животни, според изходната структура на ФЕ с частите на тјелото им може да се располага по различен начин – те могат да се полу-чават или да се дават. Често тези примери имат преносно или оксиморонно значеније.

Срв.: *Дати/давати (подигнути, придигнути) некоме/нечему крила* (Otašević 2007, p. 400), *Dobiti kopito* (Vidović Bolt et al. 2017, p. 69), *Dati/dobiti krila* (Vidović Bolt et al. 2017, p. 79), *Dobiti muda labudova* (Vidović Bolt et al. 2017, p. 87).

Съо како и ФЕ с компонент названије на животно, частите на телата на животни могат да са компонент на ФЕ, в чиято изходна структура се означава използването им по различен начин – за строителен материал, за храна, за украса и т.н.

Срв.: *Живети у кули од слонове кости (слоноваче)* (Otašević 2007, p. 514), *Затворити се/затварати се у кули од слонове кости (слоноваче)* (Otašević 2007, p. 514), *Glodati голу kost* (Vidović Bolt et al. 2017, p. 70), *Kost za glodanje* (Vidović Bolt et al. 2017, p. 71), *Kost u grlu* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 71), *Oglodati do kosti* (Vidović Bolt et al. 2017, p. 71), *Progutati s perjem i kostima* (Vidović Bolt et al. 2017, p. 71), *Okiriti se/kititi se tuđim perjem* (Vidović Bolt et al. 2017, p. 140).

В някои случаи назвањата за части на тјелото се појавуваат в примери, означаващи или показващи резултат од физическа агресија над животно. Последниот цитиран пример се отличава с подчертана картинност в изразуването на резултатот од агресијата в случај над куче. Впрочем употребата точно на сравнение с част на тјелото на куче не е случајна, като се има предвид вече споменатата негативна конотираност на тоа животно във фразеологијата, за която вече стана дума.

Срв.: *Slomiti/polomiti krila komu* (Vidović Bolt et al. 2017, p. 80), *Stati na kurje oko komu* (Vidović Bolt i dr. 2017, p. 86), *Razbiti njušku komu* (Vidović Bolt et al. 2017, p. 121), *Letjelo je (letjet će, frčalo je, frčat će) perje na sve strane* (Vidović Bolt et al. 2017, p. 140), *Razvlači se (rasteže se, vuče se) kao pasja crijeva* (Vidović Bolt et al. 2017, p. 135).

В изходната структура на едва един пример са отразени евентуални негативни последствия за човек от интеракцията му с животно. Това, както вече беше показано, се отнася и за ФЕ с компонент животно (а не част от тялото му), при които животното и човекът са в директен контакт.

Срв.: *Pod čijim kopitom* (Vidović Bolt et al. 2017, p. 70).

Из историята на сръбския и хърватския език и литература

Сведения за историята на въпроса предлага изследването на Лиляна Коленич *Animalistički frazemi u starim hrvatskim tekstovima i u suvremenom hrvatskom književnom jeziku* (Kolenić 2014), в което върху репрезентативен материал от старата хърватска литература (включително и речника на Иван Белостенец) тя представя специално АФЕ (Kolenić 2014, pp. 206 – 209). В изследването си авторката обръща внимание на това кои названия за животни се срещат често във фразеологията от периода между XVI и XIX век – напр.: овца (*ovca, praz, brav*), змия (*zmija, guja*), куче (*pas*), кокошка (*kokoš*) и др.

Част от примерите – устойчиви сравнения или атрибутивни синтагми с функционална стойност на устойчиви сравнения – означават различни стереотипи или визуални представи за съответните животни (често с религиозна първооснова).

Срв.: *Miran kako ovca, Tihi jaganjac, Krotko jagnje, Šaren kako i zmija, Kano guja ljuta, Ljući guje ljute, Ljuta zmija, Zeca plašljiviji, Brži od zeca*;

Сред ФЕ обаче има и такива със специфично и често подчертано негативно или обидно значение, основаващо се отново на стереотипни разбирания или базиран на човешкия опит в досега с въпросните животни. Част от примерите са с граматическа структура на обръщения.

Срв.: *Kakono bisan pas, Kako kokoš slipa, Smerdeči kot kozel, Svinja jedna, Pas jedan, Mrcina lina, Svinjo jedna, Crvak jedan*;

Примери с отчетливо положителна конотация няма. Повечето са с неутрално значение или с възможност да имат и положително, и отрицателно такова в зависимост от контекста (напр. последните три ФЕ).

Срв.: *Obal kako praz, Ko ovan predvodnik, Bila vrana, Sivi soko, Konjic zelenko (bilo koji konj)*¹⁰, *Ljuti ris, Ljuta zvirad, Ljuti zmaj*;

Сред ФЕ, съдържащи глагол, обаче отчетливо преобладават тези с негативно за животното значение – базирани на отрицателна percepция от страна на човека или денотиращи агресивно и насилствено действие над животното (виж първите четири примера).

Срв.: *Kako ovca v zakolen'ju, Otklati glavu kako bravu, Riknuti ko bik, Kako skot, Vlači se tiho kako i zmiја, Govoriti kako papagali, Kukati kano kukavica, Zaspati gori nego gorski medvid;*

В представения материал има и един пример, съдържащ част от тялото на животно – *Ovdje trjeba učinit srce od lava.*

Въз основа на приведените примери личи, че и в историята на езика (хърватския) са добре засвидетелствани примерите за ФЕ, чиято изходна структура свидетелства за негативното възприятие на човека за животните или за агресивни, насилствени действия над тях. Трябва да се отбележи, че немалка част от тези примери са сходни с използваните в съвременния хърватски език.

Потвърждение за АФЕ намираме и в речника на Вук Караджич (Karadschitsch 1852). Част от тях отразяват страховете на хората от определени животни (включително и с религиозна основа) и негативните последици за тях от интеракцията с въпросните животни.

Срв.: *Змију на реп стати, Змију у њедрима носити, Змијо шарена, Жесток као змија* (Karadschitsch 1852, р. 212-213), *Крије као гуја ноге, Пишти као гуја у процијепу, Гују за реп не би извукао, Уједе га гуја* (Karadschitsch 1852, р. 106);

Други от ФЕ пък, в потвърждение на изложената в началото на текста теза, изразяват отрицателно или обидно отношение към животните.

Срв.: *Као муха без главе* (Karadschitsch 1852, р. 376), *Не зна ни колико магарац у кантару* (Karadschitsch 1852, р. 340), *Плашив ко зец* (Karadschitsch 1852, р. 209), *И патка на леду посрне* (Karadschitsch 1852, р. 491)¹¹.

А има и примери като *убити патку* (Karadschitsch 1852, р. 764), които свидетелстват за насилствено отношение на човек към животно. В общи линии обаче почти всички споменати ФЕ се употребяват и в съвременния сръбски език.

Заклучение

Обобщените данни от изследването на сръбските и хърватските АФЕ недвусмислено сочат за негативното отношение на човека към животните във фразеологията на двата народа. Това отношение често е базирано на стереотипни схващания за околния свят и няма реална обосновка, а в отделни случаи отразява отрицателния опит на човек в интеракцията му с животни (понякога базиран на религиозни и митологични вярвания). От текста личи, че названията за животни почти задължително попадат във ФЕ с изходна структура, свидетелстваща за възприемането на животните като обекти, предмет на притежание или по-нисши създания, които биват употребявани по различни начини. Също така огромна е групата от ФЕ, която показва, че над животните обикновено бива упражняван контрол (често тъкмо заради схващането, че те са по-нисши и неинтелигентни). Най-многобройни са примерите с изходна структура, в която се съдържа глагол, денотиращ агресивно и насилствено

действие на човек над животно, като понякога то е съпроводено с подчертана жестокост. В допълнение трябва да се отбележи, че подобни ФЕ са регистрирани и в диахронен план в историята на сръбския и хърватския език. Сравнително малко са АФЕ с глаголи, означаващи неутрална или положителна за животното интеракция.

Изхождайки от схващането, че начинът, по който се говори за животните, отразява отношението към тях, въз основа на данните може да се заключи, че в народната култура на сърби и хървати животните са възприемани най-малко като по-нисши същества, наложено е схващането, че с тях може „да се разполага“, а насилието над тях е смятано за нещо нормално.

БЕЛЕЖКИ

1. По-нататък в текста се използва и терминът *анималистични фразеологични единици* (АФЕ).
2. В настоящия текст като основен източник на емпиричен материал е използван фразеологичният речник на Йосип Матешич, поради което примерите се дават основно от него. Примерите от другите два речника обикновено се привеждат, когато липсват в основния.
3. Трябва да се отбележи, че негативната конотираност не е задължително иманентна за ФЕ и както отбелязва Ивана Видович Болт, тя често зависи от контекста. Само че и на пръв поглед, въз основа на основните значения на използваните опорни думи в тези ФЕ, често може да се определи характерът на конотацията – с положителен или отрицателен знак е тя.
4. Така се тълкуват и примерите с религиозна основа (срв. последния).
5. Подобни на този израз например са регистрирани в украински, полски, немски, италиански и френски (Štrbac, Štasni 2023, p. 88).
6. Въпреки съществуващия метафоричен пренос в този и предходния пример, те се разглеждат в настоящата група поради концептуалните сходства с останалите примери при възприемането на животните принципно.
7. „Птиче мляко“ е понятие с митологично-религиозна основа (срв. Mršević-Radonić 2008, p. 20 – 22), но тук се взима под внимание буквалният прочит на израза, който предполага използването на определено животно с дори невъзможни цели.
8. Макар примерът *hodati (ići) kao po jajima* (Matešić 1982, p. 209) в преосмисленото си значение да означава внимателно отношение към някого или нещо, все пак в буквалния си прочит той има точно обратното значение.
9. Тук е необходимо да се направят две уточнения. Първо, в тази група се разглеждат и примерите, означаващи оксиморонни словосъчетания, и второ, включени са и примери с притежателните прилагателни, които биха

могли да означават част на тялото, която прилича на животинска, а не е задължително животинска.

10. Възможността изразът „зелен кон“ да означава специфичен цвят (а не неопределен екземпляр), вече е изследван върху по-широк балкански и славянски материал в текста на Милка Ивич *О zelenom konju* (Ivić 1995, pp. 87 – 101).
11. В речника има и примери за пословици, означаващи негативни човешки качества чрез алегии с животни. Срв.: *две се рибе на једној ватри пеку, па једна не верује другој* (Karadschitsch 1852, p. 649), *кога су гује клале и гуштера се боји* (Karadschitsch 1852, p. 109), *ко се боји врапца, нек не сије проје* (Karadschitsch 1852, p. 72).

ИЗТОЧНИЦИ

ОТАШЕВИЋ, Ђ. 2007. *Мали српски фразеолошки речник*. Београд: Алма. ISBN 86-84023-91-1.

SOURCES

KOLENIĆ, LJ., 2014. Animalistički frazemi u starim hrvatskim tekstovima i u suvremenom hrvatskom književnom jeziku. U: Vidović Bolt, I. (ur). *Životinje u frazeološkom ruhu. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Animalistički frazemi u slavenskim jezicima održanog 21. i 22. III. 2014. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu*, pp. 201 – 214. Zagreb: FF-press. ISBN 978-953-175-513-9.

MATEŠIĆ, J., 1982. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

ОТАШЕВИЋ, Ђ., 2007. *Мали српски фразеолошки речник*. Београд: Алма. ISBN 86-84023-91-1.

VIDOVIĆ BOLT, I., B. BARČOT, Ž. FINK-ARSOVSKI, B. KOVAČEVIĆ, N. PINTARIĆ, A. VASUNG, 2017. *Hrvatski rječnik animalističkih frazema*. Zagreb: Školska knjiga. ISBN 978-953-0-40044-3.

ЛИТЕРАТУРА

ВЪТОВ, В., 2002. *Библията в езика ни. Речник на фразеологизмите с библейски произход*. Велико Търново: Слово. ISBN 954-439-717-5.

КОНСТАНТИНОВА, Д., 2011. *Иронията като начин за възприемане на света (върху материал от българската и словашката фразеология)*. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“. ISBN 978-954-524-808-5.

МРШЕВИЋ-РАДОНИЋ, Д., 2008. *Фразеологија и национална култура*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност. ISBN 978-86-84885-28-1.

- НЕДКОВА, Е., 2010. Националноспецифични образи в български, сръбски и руски фразеологизми с компоненти зооними (за назоваване на човешки качества). *Зборник Матице српске за славистику*, № 77, Нови Сад: Матица српска, с. 83 – 91. ISSN 0352-5007.
- НЕДКОВА, Е., 2014. Лингвистични, културологични и прагматични параметри на съпоставителното изследване на български и сръбски анималистични фразеологизми. U: *Životinje u frazeološkom ruhu. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Animalistički frazemi u slavenskim jezicima održanog 21 i 22. III. 2014. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu*. Ur. Ivana Vidović Bolt. Zagreb: FF-press. pp. 303 – 313. ISBN 978-953-175-513-9.
- НОВОКМЕТ, СЛ., 2020. *Називи животиња у српском језику. Семантичка и лингвокултуролошка анализа*. Београд: Институт за српски језик САНУ. ISBN 978-86-82873-72-3.
- ШТРБАЦ, Г., Г. ШТАСНИ, 2023. Лингвокултуролошки аспекти лексема мачка у српском језику. *Јужнословенски филолог*, књ. LXXIX, св. 1, с. 57 – 96. ISSN 0350-185X.

REFERENCES

- DENČEVA, D., 2013. Olej, kapusta, kalosze. Inteligencja i głupota w polskich i bułgarskich związkach frazeologicznych. *Postscriptum polonistyczne*, vol. 2, no. 12, pp. 295 – 301. ISSN 1899-9417.
- IVIĆ, M., 1995. *O zelenom konju. Novi lingvistički ogledi*. Beograd: Slofograf, pp. 87 – 101. ISBN 86-81439-19-1.
- KARADSCHITSCH. V. STEPH. 1852. *Lexicon serbico-germanico-latinum*. Vindobonae: Typis congregationis mechtaristicae.
- KONSTANTINOVA, D., 2011. *Ironiyata kato nachin za vazpriemane na sveta (varhu material ot balgarskata i slovashkata frazeologiya)*. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Sv. Kiril i Metodiy“. ISBN 978-954-524-808-5.
- LAKOFF, G., M. TURNER, 1989. *More than a cool reason: A field guide to poetic metaphor*. Chicago: University of Chicago Press. ISBN 978-0226468129.
- MRŠEVIĆ-RADONIĆ, D., 2008. *Frazeologija i nacionalna kultura*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije. ISBN 978-86-84885-28-1.
- NEDKOVA, E., 2010. Natsionalnospetsifichni obrazi v balgarski, srabski i ruski frazeologizmi s komponenti zoonimi (za nazovavane na choveshki kachestva). *Zbornik Matitse srpske za slavistiku*, no. 77, Novi Sad: Matitsa srpska, pp. 83 – 91. ISSN 0352-5007.

- NEDKOVA, E., 2014. Lingvistični, kulturološki i pragmatični parametri na sapostavitelno izsledvane na balgarski i srabski animalistični frazeologizmi. U: *Životinje u frazeološkom ruhu. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Animalistički frazemi u slavenskim jezicima održanog 21 i 22. III. 2014. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.* Ur. Ivana Vidović Bolt. Zagreb: FF-press. pp. 303 – 313. ISBN 978-953-175-513-9.
- NOVOKMET, SL., 2020. *Nazivi životinja u srpskom jeziku. Semantička i lingvokulturološka analiza.* Beograd: Institut za srpski jezik SANU. ISBN 978-86-82873-72-3.
- ŠTRBAC, G., G. ŠTASNI, 2023. Lingvokulturološki aspekti leksema mačka u srpskom jeziku. *Južnoslovenski filolog*, knj. LXXIX, sv. 1, pp. 57 – 96. ISSN 0350-185X.
- VATOV, V. 2002, *Biblijata v ezika ni. Rečnik na frazeologizmite s bibleyski proizvod.* Veliko Tarnovo: Slovo. ISBN 954-439-717-5
- VIDOVIĆ BOLT, I., 2014. Životinja kao (ne)inteligentan čovjekov prijatelj. U: Vidović Bolt, I. (ur). *Životinje u frazeološkom ruhu. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Animalistički frazemi u slavenskim jezicima održanog 21 i 22. III. 2014. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu,* pp. 489 – 500. Zagreb: FF-press. ISBN 978-953-175-513-9.

OF ANIMALS AND MEN (A LINGUOCULTURAL APPROACH TO SERBIAN AND CROATIAN PHRASEOLOGY)

Abstract. This paper analyzes the phraseological units which consist of a noun that denotes an animal (or body part of an animal), and which basic structure represents an interaction between a man and an animal. However, in this text the phraseological material is approached from a linguocultural point of view and, depending on the meaning of the structural base, 8 thematic groups are distinguished. This approach is motivated by the understanding that culturally significant information can be carried by all components of the structural base of the phraseological units that reveal the attitude of man towards animals.

Keywords: Croatian language; Serbian language; phraseology; cultural linguistics

✉ **Martin Stefanov, Assist. Prof.**

ORCID iD: 0009-0008-8247-2314

WoS Researcher ID: JRW-8170-2023

Sofia University

Sofia, Bulgaria

E-mail: martin_stefanov@slav.uni-sofia.bg

martin.stefanov17@gmail.com